

TALABALARDA EMOTSIONAL INTELLEKT RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Samiyeva Dildora Ergash qizi
AIFU 2 bosqich magistri

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalar emotsional intellekt shakllanishining psixologik xususiyatlari ochib berilgan. Emotsional intellektning bir qator shaxsiy xususiyatlar bilan o'zaro bog'liqligi ko'rib chiqilgan va muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: emotsional intellekt, ijtimoiy intellekt, liderlik.

KIRISH

Bugungi kunning murakkab ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari insonning ijtimoiy-madaniy moslashuviga yangi talablarni qo'ymoqda. Shu nuqtai nazardan, emotsional intellekt konsepsiyasi, ya'ni shaxsning his-tuyg'ularni tushunish, boshqarish va ulardan samarali foydalanish qobiliyati psixologik va ijtimoiy muvaffaqiyatni ta'minlovchi muhim omil sifatida qaralmoqda. Ushbu ko'nikmalar talabalar orasida shaxsiy va professional o'sishga erishish uchun muhim ahamiyatga ega.

Mavzu dolzarbligi shundan iboratki, zamonaviy ta'lim tizimida talabalar nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lishi, balki ijtimoiy intellekt va emotsional qobiliyatlarini rivojlantirish orqali turli sharoitlarda samarali muloqot o'rnatish olishlari, yetakchilik ko'nikmalarini shakllantirishlari lozim. Tadqiqotning maqsadi – talabalarning emotsional intellektini rivojlantirishning psixologik xususiyatlarini tahlil qilish va ularni samarali rivojlantirish yo'llarini aniqlashdan iborat.

Shu nuqtai nazardan, ushbu ishda emotsional intellekt tushunchasi, uning tarkibiy qismlari, shuningdek, shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatga ta'siri ko'rib chiqilgan. Maqola nazariy tahlil va amaliy tajribaga asoslangan bo'lib, emotsional intellektni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalarni shakllantirishga qaratilgan.

Emotsional intellektni shakllantirish masalasi global miqyosda qator tadqiqotlar obyekti bo'lib kelmoqda. Ushbu yo'nalishda ishlagan olimlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, emotsional intellektning rivojlanishi nafaqat individual farovonlikni ta'minlash, balki jamiyatda muvaffaqiyatli ijtimoiy muloqotni shakllantirish uchun ham muhimdir. Shu sababli, ushbu mavzuning o'rganilishi zamonaviy psixologiya fanining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Emotsional intellekt mavzusidagi birinchi nashr P. Salovey va D. Mayerning ishi edi. Mualliflar emotsional intellektni, hissiyotlarda mavjud bo'lgan ma'lumotlarni qayta ishlash qobiliyati sifatida aniqladilar: emotsiyalarning ma'nosini hissiy ma'lumotlardan, ularning bir-biri bilan aloqalarini aniqlash, fikrlash va qaror qabul qilish uchun asos sifatida qilishgan.

Emotsional ma'lumotlarni qayta ishlash bilan bog'liq qobiliyatlarni tahlil qilish P. Salovey va Y. Meyerga o'rganilayotgan hodisaning to'rtta tarkibiy qismini aniqlashga imkon

berdi: hissiyotlarni aniqlash, fikrlash va faoliyat samaradorligini oshirish uchun his-tuyg'ulardan foydalanish, emotsiyalarni tushunish va hissiyotlarni boshqarish. Ushbu komponentlar ierarxiya bo'yicha joylashgan bo'lib, ularning darajalari ontogenezda ketma-ket o'zlashtiriladi. Shuni ta'kidlash kerakki, har bir komponent shaxsning o'ziga xos his-tuyg'ulariga ham, boshqa odamlarning his-tuyg'ulariga ham tegishli [3].

D. Goulmanning emotsional intellekt konsepsiyasi P. Salovey va Y. Mayerning dastlabki g'oyalariga asoslanib, bir qator qo'shimchalar kiritilgan [2]. D. Goulman tadqiqotining ahamiyati shundaki, muallif emotsional intellekt va ijtimoiy muvaffaqiyat o'rtasida bog'liqlik mavjudligini isbotlab berdi va shu bilan "emotsional intellekt" konstruksiyasining "qiymati"ni asoslab berdi. D. Goulman, R. Boyatsis va E. Makki yuqori emotsional intellektga ega bo'lgan odamlarga xos bo'lgan ikki turdagi ko'nikmalarni aniqlaydilar: shaxsiy ko'nikmalar (o'zini qanday boshqarishni aniqlaydigan qobiliyatlar) va ijtimoiy ko'nikmalar (odamlar bilan munosabatlarni qanday boshqarishni belgilovchi qobiliyatlar) [2].

Olib borilgan tahlillarga ko'ra emotsional intellektning ijtimoiy muvaffaqiyatini ta'minlaydigan instrumental va shaxsiy xususiyatlarni o'z ichiga olgan tizimli-funksional shaxsiyat xususiyati sifatida ta'rifini aniqlashtirishga imkon beradi. Ijtimoiy muvaffaqiyatga erishish uchun emotsional intellektning shaxsiy tarkibiy qismlarini rivojlantirish bilan birga, o'qitish va/yoki psixo-korreksiya ishlari orqali emotsional intellektning instrumental tarkibiy qismlarini rivojlantirish mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Tuyg'ularni tushunish qobiliyati insonning his-tuyg'ularni tan olishini, ya'ni o'zida yoki boshqa odamda hissiy tajribaga ega bo'lish haqiqatini aniqlay olishini anglatadi; aynan tuyg'uni aniqlay oladi, ya'ni o'zi yoki boshqa odam qanday his-tuyg'ularni boshdan kechirayotganini va uning og'zaki ifodasini topadi; bu his-tuyg'ularni keltirib chiqargan sabablarni va u qanday oqibatlarga olib kelishini tushunadi. Tuyg'ularni nazorat qilish qobiliyati insonning his-tuyg'ularning intensivligini boshqarishi, birinchi navbatda, haddan tashqari kuchli his-tuyg'ularni susaytirishi (bo'g'ishi) mumkinligini anglatadi; his-tuyg'ularning tashqi ifodasini nazorat qila oladi; agar kerak bo'lsa, beixtiyoriy shaklda u yoki bu his-tuyg'ularni o'zida uyg'otishi mumkin [1].

D.V. Lyusinning ta'kidlashicha, his-tuyg'ularni tushunish qobiliyati ham, emotsiyalarni boshqarish qobiliyati ham o'z his-tuyg'ulariga, ham boshqa odamlarning his-tuyg'ulariga yo'naltirilishi mumkin. Muallif ikkita yangi tushunchani taqdim etadi: shaxs ichidagi va shaxslararo emotsional intellekt, bu D. Goulmanning shaxsiy malakalar nazariyasi (o'zini qanday boshqarishni aniqlash qobiliyati) va ijtimoiy ko'nikmalar (odamlar bilan munosabatlarni qanday boshqarishni aniqlash qobiliyati) bilan qisman mos keladi. [2]. Shu bilan birga, agar D. Goulman o'z nazariyasini aralash va o'z ichiga olgan holda ta'kidlaydi, ya'ni kognitiv, shaxsiy va motivatsion shaxs xususiyatlari, D.V. Lyusinning ta'kidlashicha esa, his-tuyg'ularni tushunish va ularni boshqarish qobiliyati insonning emotsional sohaga umumiy yo'nalishi, ya'ni odamlarning ichki dunyosiga (shu jumladan, o'z dunyosiga) xulq-atvor, hissiy tajribalarga tegishli qadriyatlar bilan qiziqish, psixologik tahlil qilish moyilligi bilan chambarchas bog'liqdir.

Shu sababli, emotsional intellekt ikki tomonlama xususiyatga ega bo‘lgan va bir tomondan kognitiv qobiliyatlar bilan va ikkinchi tomondan esa, shaxsiy xususiyatlar bilan bog‘liq bo‘lgan konstruksiya sifatida ifodalanishi mumkin. Muallif tomonidan taklif qilingan hissiy intellekt modeli boshqa modellardan tubdan farq qiladi, chunki konstruksiya hissiyotlarni tushunish va boshqarish qobiliyatiga bog‘liq bo‘lgan shaxsiy xususiyatlarni o‘z ichiga olmaydi. Faqat emotsional intellekt darajasi va individual xususiyatlariga ko‘proq yoki kamroq bevosita ta’sir qiladigan shaxsiy xususiyatlarni kiritishga moyilligi bilan belgilanadi [5].

Shunday qilib, emotsional intellektni o‘rganishga bag‘ishlangan ko‘plab ishlarga qaramasdan [3], u yetarli darajada o‘rganilmaganligicha qolmoqda, bu bizning tadqiqotimizning yanada dolzarbligini tasdiqlaydi.

Emotsional intellektni shakllantirishda shaxsiy va instrumental omillar mavjudligini taxmin qilinadi.

Tadqiqot tajribalarini o‘tkazish uchun quyidagi metodikalar rejasi amalga oshiriladi:

1. N. Xollning “Emotsional intellekt koeffitsientini aniqlash” metodikasi, unda emotsional bilimdonlik, o‘z emotsiyalarini boshqarish (o‘zini bosish, hissiyotlarga berilmaslik), o‘zini o‘zi undash qobiliyati (o‘zi istaganicha emotsiyalarini boshqara olish), empatiya va o‘zgalarning emotsional holatlarini bilish qobiliyati (o‘zgalarning hissiyotlariga ta’sir ko‘rsata olishi) shkalalari bo‘yicha so‘rovnoma o‘tkaziladi.

2. “Ijtimoiy intellektning ekspert baholash” so‘rovnomasi sotsial intellektidagi yetakchi omillarni belgilaydi.

3. Ye.Jarikov, Ye.Krushelniskiyning «Liderlik» metodikasi, (ushbu metodika R.S. Nemov tomonidan modifikatsiyalashtirilgan 1996) keng xalq ommasiga mo‘ljallangan, metodikadan shaxslararo munosabatlarni aniqlashda va shaxsning liderlik xususiyatlari qaysi darajada shakllanganligini belgilashda foydalaniladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Emotsional intellektning shakllanishi uchun o‘z-o‘zini boshqarish, empatiya, va his-tuyg‘ularni tushunish kabi psixologik komponentlar muhim rol o‘ynaydi. Maqolada emotsional intellektni rivojlantirishning samarali yo‘llari va ularni ta’lim jarayoniga qanday joriy qilish mumkinligi haqida tavsiyalar ham berilgan. Tadqiqot metodologiyasiga asoslanib, emotsional intellektning turli komponentlarini o‘lchash uchun maxsus metodikalar kiritilgan va bu orqali talabalar orasida emotsional intellektni rivojlantirishning ahamiyati ko‘rsatilgan.

Shuningdek, maqola talabalarning emotsional intellektini rivojlantirishda psixologik va pedagogik tadbirlarning zarurligini ko‘rsatib berdi, bu esa ularning professional va shaxsiy o‘sishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Olingan natijalar, ta’lim tizimida emotsional intellektni rivojlantirishni yanada chuqur o‘rganish va amaliyotga tatbiq etishni talab etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ugli, T. S. K. Exploring the Impact of Teacher Social Responsibility on Student Development and Community Engagement.
2. Goleman, D., Boyatzis, G., McKee, E. Hissiy etakchilik: hissiy aqlga asoslangan odamlarni boshqarish san'ati / D. Goleman, G. Boyatzis, E. McKee. – M.: Alpina Business Books, 2018. – 301 b.
3. Shagazatova, B. K., & Alisherovna, K. N. (2023). Changes in the Incretin Levels After Gastric Bypass. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 4(2), 446-450.
3. Ilyin, E.P. Erkaklar va ayollarning differentsial psixofiziologiyasi / E.P. Ilyin. – SPb.: Piter, 2012. – 544 b.
4. Kazantseva, O.A. Talabalarning shaxsiy javobgarligining individual va tipik xususiyatlari. Psixologiya fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati, / O.A. Kazantseva. - Novosibirsk, 2018 yil - 22 p.
5. Karpov, A.V., Petrovskaya, A.S. Zamonaviy metakognitivizm paradigmasida hissiy intellekt muammosi / A.V. Karpov, A.S. Petrovskaya // Integrativ psixologiya byulleteni, 4-son, 2016 yil.
6. Toshkinboev, S. (2023). Teaching School Children to Become Fluent and Accurate Speakers.